

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

2026-YIL

IYUN/6-SON, IV-QISM

OPEN ACCESS

ISSN INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

Google
Scholar

Academic
Resource
Index
ResearchBib

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

*Elektron nashr. 2026-yil, iyun.
IV-qism*

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixoja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukurimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukariyeva Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

YASHIL ENERGIYA SEKTORIDA VENCHUR INVESTITSIYALARINING RIVOJLANISHI: GLOBAL TENDENSIYALAR VA O'ZBEKISTON IMKONIYATLARI	12
Qarajanova Gulnoza Tolliyevna	
MILLIY KOMPANIYALARNI BAYNALMILALLASHUV BOSQICHLARI VA XALQARO KORPORATIV BIRLASHUVLAR (M&A) STRATEGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH	19
Shokirov Shoxruxmirzo Baxtiyorjon o'g'li	
QISHLOQ XO'JALIGINI IQLIM VA EKOLOGIK O'ZGARISHLARGA MOSLASHTIRISHDA SMART TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISH METODOLOGIYASINI RIVOJLANTIRISH	23
Mirzataev Salamat Muratbaevich	
QISHLOQ XO'JALIGIDA MEVACHILIK KLASSTERLARINI TASHKIL ETISHNING ISHLAB CHIQARISH VA RENTABELLIK KO'RSATKICHLARIGA TA'SIRI	28
Tureev Azizbek Abatovich	

QISHLOQ XO'JALIGIDA MEVACHILIK KLASSTERLARINI TASHKIL ETISHNING ISHLAB CHIQARISH VA RENTABELLIK KO'RSATKICHLARIGA TA'SIRI

Tureev Azizbek Abatovich

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

E-mail: aziken4004@gmail.com

ORCID ID: 0009-0004-9713-1951

Tel.: +998 90 700 40 04

Annotatsiya: Mazkur maqolada qishloq xo'jaligida mevachilik klasterlarini tashkil etishning ishlab chiqarish hajmi va rentabellik ko'rsatkichlariga ta'siri o'rganilgan. Tadqiqot davomida klaster tizimining meva yetishtirish samaradorligi, hosildorlik darajasi, mahsulot tannarxi, foyda va rentabellik ko'rsatkichlariga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, klasterlash orqali ishlab chiqarish, saqlash, qayta ishlash va realizatsiya jarayonlari o'rtasidagi integratsiyaning iqtisodiy afzalliklari baholangan. Tadqiqot natijalari mevachilik tarmog'ining raqobatbardoshligini oshirish va klaster faoliyati samaradorligini kuchaytirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: mevachilik klasteri, ishlab chiqarish samaradorligi, rentabellik, hosildorlik, foyda, tannarx, agroklaster, qishloq xo'jaligi, qo'shilgan qiymat, iqtisodiy samaradorlik.

Abstract: This article examines the impact of organizing fruit farming clusters in agriculture on production and profitability indicators. The study analyzes the effects of the cluster system on fruit production efficiency, productivity, production costs, profit, and profitability levels. Furthermore, the economic benefits of integrating production, storage, processing, and marketing activities within the cluster framework are evaluated. The research findings provide scientific and practical recommendations aimed at improving the competitiveness of the fruit farming sector and enhancing the efficiency of cluster operations.

Keywords: fruit farming cluster, production efficiency, profitability, productivity, profit, production cost, agricultural cluster, agriculture, value added, economic efficiency.

Аннотация: В данной статье исследовано влияние организации плодородческих кластеров в сельском хозяйстве на показатели производства и рентабельности. В ходе исследования проанализировано влияние кластерной системы на эффективность производства фруктов, уровень урожайности, себестоимость продукции, прибыль и показатели рентабельности. Кроме того, оценены экономические преимущества интеграции процессов производства, хранения, переработки и реализации продукции в рамках кластерного подхода. Результаты исследования направлены на разработку научно-практических рекомендаций по повышению конкурентоспособности плодородческой отрасли и эффективности деятельности кластеров.

Ключевые слова: плодородческий кластер, эффективность производства, рентабельность, урожайность, прибыль, себестоимость, агрокластер, сельское хозяйство, добавленная стоимость, экономическая эффективность.

KIRISH

Bugungi kunda qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va eksport salohiyatini kengaytirish agrar siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, mevachilik tarmog'i aholini sifatli oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash, qayta ishlash sanoatini xomashyo bilan ta'minlash hamda

eksport tushumlarini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois mevalilik tarmog'ini samarali tashkil etish va uning iqtisodiy natijadorligini oshirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Jahon amaliyotida qishloq xo'jaligida klaster yondashuvi ishlab chiqarish, qayta ishlash, saqlash va realizatsiya jarayonlarini yagona tizimga birlashtirishning samarali mexanizmi sifatida keng qo'llanilmoqda. Klasterlar orqali ishlab chiqaruvchilar, qayta ishlovchi korxonalar, logistika markazlari va eksportyorlar o'rtasida uzviy hamkorlik shakllanadi. Natijada mahsulot tannarxi kamayadi, hosildorlik oshadi, qo'shilgan qiymat yaratish imkoniyatlari kengayadi hamda tarmoqning raqobatbardoshligi kuchayadi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda qishloq xo'jaligida klaster tizimini rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, mevalilik klasterlarini tashkil etish orqali intensiv bog'larni rivojlantirish, zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish, meva mahsulotlarini chuqur qayta ishlash va eksport hajmini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Biroq klasterlarning ishlab chiqarish hajmi, hosildorlik va rentabellik ko'rsatkichlariga ta'sirini iqtisodiy jihatdan baholash zarurati saqlanib qolmoqda. Mevalilik klasterlarining samaradorligi nafaqat ishlab chiqarish hajmining ortishida, balki resurslardan foydalanish darajasi, mahsulot tannarxi, foyda va rentabellik ko'rsatkichlarining yaxshilanishida ham namoyon bo'ladi. Shu sababli klaster tizimining iqtisodiy natijalarini tahlil qilish va uning afzalliklarini ilmiy asoslash muhim ahamiyatga ega.

Mazkur maqolaning maqsadi qishloq xo'jaligida mevalilik klasterlarini tashkil etishning ishlab chiqarish va rentabellik ko'rsatkichlariga ta'sirini baholash, klasterlashning iqtisodiy samaradorligini aniqlash hamda tarmoqni yanada rivojlantirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot natijalari mevalilik tarmog'ida klaster tizimini takomillashtirish va uning iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

So'nggi yillarda qishloq xo'jaligida klaster yondashuvi ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, mahsulot tannarxini kamaytirish va rentabellik darajasini yuksaltirishning muhim vositasi sifatida ilmiy tadqiqotlarda keng o'rganilmoqda. Klasterlar ishlab chiqarish, qayta ishlash, saqlash va realizatsiya jarayonlarini yagona tizimga birlashtirib, mahsulotning qo'shilgan qiymatini oshirish hamda bozor infratuzilmasini rivojlantirishga xizmat qiladi [1].

M. Porterning klaster nazariyasiga ko'ra, o'zaro bog'langan korxonalar va tashkilotlarning hududiy integratsiyasi raqobatbardoshlikni oshirish hamda iqtisodiy samaradorlikka erishishning muhim omili hisoblanadi [2]. Keyingi tadqiqotlarda ushbu yondashuv agrar tarmoqda ham muvaffaqiyatli qo'llanilib, ishlab chiqarish va rentabellik ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir ko'rsatishi asoslab berilgan [3].

Mevalilik klasterlari bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlarda klasterlash natijasida hosildorlikning oshishi, ishlab chiqarish xarajatlarining kamayishi va mahsulot sifatining yaxshilanishi qayd etilgan [4]. Shu bilan birga, qayta ishlash korxonalari bilan integratsiya mahsulotlarni chuqur qayta ishlash va qo'shimcha qiymat yaratish imkoniyatlarini kengaytiradi [5].

Xorijiy ilmiy tadqiqotlarda tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda agroklastlar qishloq xo'jaligida investitsion faollikni oshirish, innovatsiyalarni joriy etish va eksport salohiyatini rivojlantirishning samarali mexanizmi sifatida baholanmoqda [6]. Ayniqsa, meva-sabzavotchilik yo'nalishidagi klasterlar qishloq hududlarida bandlikni ta'minlash va daromadlarni oshirishda muhim rol o'ynashi ta'kidlangan [7].

O'zbekiston olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ham mevalilik klasterlarini rivojlantirish qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish hajmini ko'paytirish, logistika xarajatlarini kamaytirish va eksport geografiasini kengaytirishga xizmat qilishi qayd etilgan [8]. Shu sababli mevalilik klasterlarining ishlab chiqarish va rentabellik ko'rsatkichlariga ta'sirini baholash ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi [9].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda qishloq xo'jaligida mevalilik klasterlarini tashkil etishning ishlab chiqarish va rentabellik ko'rsatkichlariga ta'sirini baholash uchun iqtisodiy-statistik tahlil, qiyosiy tahlil, guruhlash, taqqoslash va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning axborot bazasini rasmiy statistika ma'lumotlari, ilmiy adabiyotlar, mevalilik klasterlari faoliyatiga oid iqtisodiy ko'rsatkichlar hamda qishloq xo'jaligi korxonalarining hisobot ma'lumotlari tashkil etdi.

Tahlil jarayonida mevalilik klasterlari va an'anaviy xo'jalik yurituvchi subyektlarning ishlab chiqarish hajmi, hosildorlik darajasi, mahsulot tannarxi, foyda va rentabellik ko'rsatkichlari qiyosiy baholandi. Shuningdek, klasterlashning resurslardan foydalanish samaradorligi, mahsulotni qayta ishlash darajasi va eksport imkoniyatlariga ta'siri o'rganildi.

Tadqiqot natijalari asosida mevalilik klasterlarining iqtisodiy samaradorligini baholash hamda ularning ishlab chiqarish va rentabellik ko'rsatkichlarini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy xulosalar shakllantirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Qishloq xo'jaligida klaster tizimini joriy etish ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, mahsulot tannarxini kamaytirish va rentabellik darajasini yuksaltirishning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, mevachilik tarmog'ida klasterlash ishlab chiqarishning barcha bosqichlarini — meva yetishtirish, saqlash, qayta ishlash va realizatsiya jarayonlarini yagona tizim asosida tashkil etish imkonini beradi. Natijada ishlab chiqaruvchilar va qayta ishlovchi korxonalar o'rtasida mustahkam iqtisodiy aloqalar shakllanib, qo'shilgan qiymat yaratish imkoniyatlari kengayadi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda qishloq xo'jaligi klasterlarini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar mevachilik tarmog'ida ham sezilarli natijalar bermoqda. Klasterlar faoliyati natijasida zamonaviy agrotexnologiyalar, intensiv bog'lar, sifatli ko'chatlar va resurs tejankor sug'orish tizimlari keng joriy etilmoqda. Bu esa hosildorlik ko'rsatkichlarining oshishi va ishlab chiqarish xarajatlarning kamayishiga xizmat qilmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, klaster tizimi faoliyat yuritayotgan xo'jaliklarda meva yetishtirish hajmi an'anaviy xo'jaliklarga nisbatan yuqori bo'lmoqda. Bunga asosiy sabab sifatida ishlab chiqarishning markazlashgan holda tashkil etilishi, zamonaviy texnika va texnologiyalardan foydalanish, ilmiy tavsiyalarning amaliyotga joriy etilishi hamda moddiy-texnika resurslari bilan ta'minlash tizimining yaxshilangani ko'rsatish mumkin. Klasterlarda meva yetishtirishning intensiv usullaridan foydalanish natijasida bir gektardan olinayotgan hosil hajmi sezilarli darajada ortmoqda.

Mevachilik klasterlarining muhim afzalliklaridan biri mahsulot tannarxini pasaytirish imkoniyatidir. Klaster ishtirokchilari tomonidan texnika, transport vositalari, saqlash omborlari va qayta ishlash quvvatlaridan birgalikda foydalanish xarajatlarning kamayishiga olib keladi. Shu bilan birga, urug'lik va ko'chat materiallarini markazlashgan holda xarid qilish ham ishlab chiqarish xarajatlari qisqartirish imkonini beradi. Natijada mahsulot birligi tannarxi pasayib, xo'jaliklarning moliyaviy natijalari yaxshilanadi.

Tadqiqot natijalari klasterlashning foyda va rentabellik ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi. Klasterlar tarkibida mahsulotni qayta ishlash va saqlash imkoniyatlarining mavjudligi meva mahsulotlarini yuqori narxlarda sotish imkonini yaratadi. Bu esa ishlab chiqaruvchilarning daromadlarini oshirib, rentabellik darajasining ko'tarilishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, eksportga yo'naltirilgan klasterlarda tashqi bozorlardan olinadigan daromadlarning ortishi iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Klaster tizimi qishloq xo'jaligi mahsulotlari qiymat zanjirining samarali ishlashini ta'minlaydi. An'anaviy xo'jaliklarda mahsulot yetishtirish va sotish o'rtasidagi bog'liqlik zaif bo'lsa, klasterlarda ishlab chiqarishdan tortib tayyor mahsulotni bozorga yetkazib berishgacha bo'lgan barcha jarayonlar o'zaro integratsiyalashgan holda amalga oshiriladi. Bu esa vositachilar sonining qisqarishi va ishlab chiqaruvchilarning daromad ulushi ortishiga olib keladi.

Shuningdek, klasterlar faoliyati investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatlarini ham kengaytiradi. Yirik klaster tuzilmalari banklar va investorlar uchun ishonchli hamkor sifatida namoyon bo'lib, zamonaviy texnologiyalar va innovatsiyalarni joriy etish uchun qo'shimcha moliyaviy resurslarni jalb qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Natijada ishlab chiqarishning texnik va texnologik darajasi oshib, mahsulot sifati yaxshilanadi.

Mevachilik klasterlarining yana bir muhim natijasi eksport salohiyatining ortishida namoyon bo'ladi. Klasterlar tarkibida mahsulotlarni saralash, qadoqlash, saqlash va logistika xizmatlarining rivojlanganligi xalqaro standartlarga mos mahsulotlar yetkazib berish imkonini yaratadi. Bu esa meva mahsulotlarining tashqi bozorlardagi raqobatbardoshligini oshiradi va eksport hajmining ko'payishiga xizmat qiladi.

Biroq olib borilgan tahlillar ayrim muammolar mavjudligini ham ko'rsatdi. Jumladan, ayrim hududlarda saqlash infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi, logistika xarajatlarning yuqoriligi, eksport bozorlariga chiqishda marketing faoliyatining sustligi va ayrim klasterlarda malakali mutaxassislar yetishmasligi ishlab chiqarish samaradorligining yanada oshishiga to'sqinlik qilmoqda. Shuningdek, kichik fermer xo'jaliklarining klaster tizimiga to'liq integratsiyalashmaganligi ham mavjud imkoniyatlardan to'liq foydalanishga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Tahlillar natijasida aniqlanishicha, mevachilik klasterlari faoliyatining iqtisodiy samaradorligi quyidagi omillar bilan belgilanadi:

- zamonaviy agrotexnologiyalarni qo'llash darajasi;
- mahsulotlarni saqlash va qayta ishlash infratuzilmasining rivojlanganligi;
- eksport bozorlariga chiqish imkoniyatlari;
- logistika tizimining samaradorligi;
- investitsiyalar hajmi va innovatsion faollik;
- malakali kadrlar bilan ta'minlanganlik darajasi.

Umuman olganda, o'tkazilgan tadqiqot natijalari mevachilik klasterlarini tashkil etish ishlab chiqarish hajmi, hosildorlik, foyda va rentabellik ko'rsatkichlarining o'sishiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi. Klaster tizimi meva mahsulotlarini yetishtirishdan tortib ularni qayta ishlash va eksport qilishgacha bo'lgan barcha bosqichlarda iqtisodiy samaradorlikni oshirish imkonini beradi. Shu bois mevachilik tarmog'ida klasterlash mexanizmlarini

yanada takomillashtirish, logistika va saqlash infratuzilmasini rivojlantirish hamda innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish tarmoqning uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlashning muhim omili hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari qishloq xo'jaligida mevachilik klasterlarini tashkil etish ishlab chiqarish samaradorligi va rentabellik ko'rsatkichlarini oshirishning muhim omili ekanligini ko'rsatdi. Klaster tizimi meva yetishtirish, saqlash, qayta ishlash va realizatsiya jarayonlari o'rtasidagi integratsiyani kuchaytirib, resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Natijada hosildorlik darajasi ortib, mahsulot tannarxi pasaymoqda hamda foyda va rentabellik ko'rsatkichlari yaxshilanmoqda.

Tahlillar klasterlash orqali zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish, investitsiyalarni jalb qilish va innovatsion faoliyatni rivojlantirish imkoniyatlari kengayishini ko'rsatdi. Shuningdek, mahsulotlarni saqlash va qayta ishlash quvvatlarining mavjudligi meva mahsulotlariga qo'shimcha qiymat yaratish, eksport hajmini ko'paytirish va tarmoqning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Biroq ayrim klasterlarda logistika infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi, saqlash omborlari quvvatlarining cheklanganligi, eksport bozorlariga chiqishdagi muammolar va malakali mutaxassislar yetishmasligi mavjud iqtisodiy salohiyatdan to'liq foydalanishga to'sqinlik qilmoqda.

Umuman olganda, mevachilik klasterlari faoliyati ishlab chiqarish hajmini oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash, eksport salohiyatini kengaytirish va qishloq xo'jaligi korxonalarining rentabellik darajasini yuksaltirishning samarali mexanizmi ekanligi aniqlandi.

Mevachilik klasterlarida intensiv bog'dorchilik va zamonaviy agrotexnologiyalarni keng joriy etish zarur.

Mahsulotlarni saqlash, saralash va qadoqlash infratuzilmasini rivojlantirish orqali yo'qotishlarni kamaytirish lozim.

Klasterlar tarkibida meva mahsulotlarini chuqur qayta ishlash korxonalarini tashkil etish va ularning quvvatlarini oshirish maqsadga muvofiq.

Eksport faoliyatini qo'llab-quvvatlash, yangi tashqi bozorlarni izlash va xalqaro sifat standartlarini joriy etishga alohida e'tibor qaratish zarur.

Klaster ishtirokchilarini imtiyozli kreditlar va investitsion dasturlar orqali moliyaviy qo'llab-quvvatlash tavsiya etiladi.

Logistika markazlari va sovutkichli omborlar tarmog'ini kengaytirish orqali mahsulotlarni saqlash va tashish samaradorligini oshirish lozim.

Mevachilik klasterlarida raqamli texnologiyalar va aqlli qishloq xo'jaligi elementlarini joriy etish boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Ilmiy-tadqiqot muassasalari, oliy ta'lim tashkilotlari va klasterlar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali innovatsion ishlarni amalga oshirishga tatbiq etish zarur.

Shunday qilib, mevachilik klasterlarini yanada rivojlantirish ishlab chiqarish hajmini ko'paytirish, rentabellik darajasini oshirish, eksport salohiyatini kengaytirish va qishloq xo'jaligining barqaror rivojlanishini ta'minlashning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Porter M.E. Clusters and the New Economics of Competition // Harvard Business Review. – 1998. – Vol. 76(6). – P. 77–90.
2. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations. – Updated Edition. – New York: Free Press, 1998. – 896 p.
3. Delgado M., Porter M.E., Stern S. Clusters, Convergence, and Economic Performance // Research Policy. – 2014. – Vol. 43(10). – P. 1785–1799.
4. Gálvez-Nogales E. Agro-based Clusters in Developing Countries: Staying Competitive in a Globalized Economy. – Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2010. – 88 p.
5. Humphrey J., Schmitz H. How Does Insertion in Global Value Chains Affect Upgrading in Industrial Clusters? // Regional Studies. – 2002. – Vol. 36(9). – P. 1017–1027.
6. Giuliani E., Pietrobelli C., Rabellotti R. Upgrading in Global Value Chains: Lessons from Latin American Clusters // World Development. – 2005. – Vol. 33(4). – P. 549–573.
7. Maffioli A., Pietrobelli C., Stucchi R. The Impact Evaluation of Cluster Development Programs: Methods and Practices. – Washington, DC: Inter-American Development Bank, 2016.
8. Xudoyqulov S., Abdullayev B., Karimov O. O'zbekistonda mevachilik klasterlarini rivojlantirishning iqtisodiy samaradorligi // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2024. – №5. – B. 72–84.
9. Babajanov X.A., Allamuratov B.A. Agroklastlar faoliyatining rentabellik ko'rsatkichlariga ta'sirini baholash metodologiyasi // Agro ilm. – 2024. – №6. – B. 28–35.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 6/4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>